

“Українська соціологія — Ваша думка”: результати опитування експертів

Анотація

В статті представлено досвід організації та аналіз результатів опитування експертів щодо стану, проблем та перспектив розвитку сучасної української соціології. Це дослідження є чи не першою спробою такого опитування в жанрі соціології науки в нашій країні. Методологічний дизайн дослідження об'єднував три основні предметні блоки, а саме: питання ідентичності вітчизняної соціології, проблеми її сучасного стану та перспективи подальшого розвитку. Дослідження було здійснено через розсилку анкет респондентам-експертам електронною поштою, що є досить новою технікою організації опитування. В коментарях аналізуються результати дослідження, головним з яких є висновок щодо незавершеного процесу інституціоналізації вітчизняної соціології.

Ключові слова: соціологія науки, історія соціології, опитування експертів, українська соціологія, інституціоналізація соціології

Наприкінці 2011 року відділ історії, теорії та методології соціології Інституту соціології НАН України проводив опитування експертів щодо стану, проблем і перспектив розвитку вітчизняної соціологічної науки. Опитування здійснювалося через анкету¹, яку було розіслано експертам

---

¹ Анкета була складена авторським колективом у складі В.Степаненка, В.Тарасенка, Є.Головахи, В.Бурлачука.

Автори вдячні за допомогу та цінні поради у підготовці анкети Н.Костенко, А.Ручці, Ю.Саєнку та іншим колегам. Щира подяка І.Венгерчук за допомогу в організації та опрацюванні результатів опитування.

електронною поштою. В опитуванні в якості експертів взяли участь професійні й досвідчені вітчизняні соціологи, переважно доктори наук. Більшість (70%) наших респондентів працюють у сфері соціології понад 15 років. Ми намагались якомога повніше забезпечити регіональне представництво опитування; залучені експерти репрезентують найрозвиненіші соціологічні центри країни — Київ, Харків, Львів та Одесу — і працюють в різних інституціональних сферах соціології: освітніх закладах, академічній соціології, прикладній соціології (комерційні дослідницькі соціологічні центри).

Експертам було надіслано 110 анкет електронною поштою. У відповідь отримано 73 заповнені анкети, тобто більш як дві третини від розісланих. Щира подяка колегам, які взяли участь в опитуванні.

Основні результати узагальнено у вигляді одновимірних статистичних розподілів відповідей на запитання анкети. Розрахунки здійснено за допомоги програми опрацювання соціологічних анкет ОСА. У разі запитань з варіантами відповіді дані у таблицях розташовані згідно з рейтингом. Статистичні відсотки округлено до цілих, і в деяких позиціях сума може не збігатися зі 100%.

Історична ідентичність, предмет та соціальні функції вітчизняної соціології

Опитування засвідчило, що одним із ключових моментів самовизначення вітчизняної соціології є її історична ідентичність. Згідно з відповідями на *запитання 4*¹, 51% експертів погоджується з тим, що сучасну українську соціологію можна вважати наступницею радянської соціології, але водночас її визначають частиною розмаїтої світової соціології (42%) або ж запозиченою версією західноєвропейської та американської соціології (35%); лише третина опитаних (28%) пристали до думки, що йдеться про науку із власними національними та історичними традиціями розвитку.

Поряд із тим 41% експертів вважають, що становлення української соціології як науки вже успішно відбулося, і лише 11% заперечують це (*запитання 5*). Дві третини учасників опитування згодні з думкою про те, що в Україні сформувалася професійна соціологічна спільнота (*запитання 27*), більшість із них також вважають, що в нашій країні вже сформувалися соціологічні школи (*запитання 21*). Проте майже половина експертів зазначають неповноту інституціоналізації вітчизняної соціології (“наскільки відбулася, настільки й ні”) або не визначилися щодо стану нашої науки (“важко сказати”) (*запитання 5*). Видається, що попри деякі зримі й незаперечні ознаки утвердження соціології в Україні ми мусимо визнати незавершеність інституціоналізації цієї науки в нашій країні. Цей висновок підтверджується деякими іншими позиціями опитування.

Головна мета використання соціологічного знання (*запитання 2*), на думку експертів, — це вивчення суспільства (64%), теоретичне пояснення

¹ Запитання і варіанти відповідей наведено в Додатках.

його соціальних проблем, конфліктів і суперечностей (53%), вивчення соціальних уявлень та конструктів щодо суспільства (51%). Тим самим, на нашу думку, вітчизняні соціологи роблять наголос на типових соціальних функціях соціології як науки, що передусім зорієнтована на свій предмет і прагне бути об'єктивним, незалежним від політичних впливів знанням, хоча істотна частка (20%) вважає метою використання соціологічного знання задоволення потреб влади у соціальній інформації. І втім, громадянсько-експертну мету використання соціології — “формування публічної сфери суспільства, соціального світогляду та соціальної культури населення” — експерти вважають притаманною їй дещо більшою мірою (27%). Цей висновок підтверджується почасти й тим, що наші респонденти серед суспільних функцій соціології, які є найбільш затребуваними в сучасному українському суспільстві (*запитання 9*), зазначають насамперед освітньо-просвітницьку (48%), пізнавальну (47%), а також функцію соціологічної експертизи та діагностики (45%). Не залишається поза увагою експертів і публічна роль соціології — близько третини з них убачають важливі функції соціології у “сприянні розвитку громадянського суспільства” та “підготовці рекомендацій для практичної політики”. Зрештою, 21% розглядають як найбільш потрібну на сьогодні функцію “соціального прогнозування”.

Дилеми та проблеми розвитку вітчизняної соціології

В анкеті були запропоновані запитання як щодо суто наукових проблем та дилем розвитку вітчизняної соціології, так і стосовно зовнішніх суспільних обставин, що ускладнюють або проблематизують її розвиток. Розпочнемо з проблемних питань розвитку самої науки й одразу зазначимо, що деякі з них (розрив поміж теорією і практикою, складність формування єдиного теоретичного поля, поліцентричність та мультипарадигмальність) притаманні не лише українській соціології, а й загалом характеризують сучасний розвиток світової соціології. Проте, можливо, на прикладі вітчизняної соціології ці дилеми даються взнаки гостріше й виразніше.

Більшість експертів оцінюють рівень розвитку соціології в нашій країні в цілому як середній (68%) і лише кожен десятий — як “достатньо високий” (*запитання 11*). Серед різних царин соціологічного знання та досліджень в Україні (*запитання 12*) найрозвиненішою експерти вважають електоральну соціологію й опитування щодо рейтингів політичних партій та лідерів (51% визнає рівень розвитку цієї сфери “достатньо високим”). Для порівняння зазначмо, що лише 1% респондентів оцінюють таким чином стан розвитку соціологічної експертизи та діагностики у нашій країні, щоправда, більшою мірою ладні визнати доволі розвиненими теоретичну соціологію (10%), галузеві та спеціальні соціології (15%), методологію та методи соціологічного дослідження (19%) та історію соціології (26%) (*запитання 12*). Водночас переважна більшість експертів (понад 80%) переконані, що соціологічна теорія, а також методологія і методи соціологічних досліджень є найважливішими галузями в перспективі розвитку вітчизняної соціології (*запитання 15*). Отже, маємо очевидний розрив поміж реальним і бажаним станами речей у сфері розвитку предметного поля соціології.

Опитування підтверджує також суттєві перекоси розвитку поміж теоретичними й емпіричними дослідженнями на користь останніх. Так, майже дві третини експертів указують на нерівномірність розподілу дослідницької уваги поміж теоретичними та емпіричними дослідженнями у бік домінації емпіричних досліджень (*запитання 13*). Ця диспропорція підтверджується експертною більшістю (56%) і через констатацію нерівномірності розподілу ресурсів (кадрових, фінансових, організаційних) у бік домінації емпіричних досліджень (*запитання 14*). Що стосується дослідницьких методів, то, на думку переважної більшості експертів, у нашій соціології використання кількісних методів значно переважає якісні (*запитання 18*). Які ж чинники визначають привабливість різних напрямків досліджень у соціології (*запитання 16*)? В ієрархії цих чинників важливими (тобто “високою мірою” визначальними) експерти вважають дослідницький інтерес (77%), фінансування (69%) та кадровий потенціал (43%). Натомість такий чинник формування привабливості тих чи тих дослідницьких сфер соціології, як запит владних інституцій, вважають визначальним лише третина експертів. Звернімо увагу, що соціальний запит суспільства (36%) виявився більш впливовим у цьому контексті.

Незважаючи на доволі широке сучасне розгалуження соціологічної освіти й інституціоналізацію соціології як профільної і навчальної дисципліни у багатьох ВНЗ, експерти зазначають, що й нині найефективнішим способом трансляції знання залишається засвоєння його через безпосередню комунікацію з провідними фахівцями (майстрами) своєї справи (*запитання 19*). Як “дуже ефективний” оцінюють цей спосіб 78% експертів. Для порівняння: вдвічі менше (37%) оцінюють таким чином спеціалізовану освіту. До третини експертів розцінюють як “дуже ефективний” спосіб доступу до знань та інформації завдяки використанню інформаційних мереж Інтернету. У наш час ідеться про нові інформаційні можливості, які привертають увагу експертної соціологічної спільноти.

На думку наших провідних соціологів, вітчизняна соціологія ще недостатньо активно залучена до світової соціологічної науки (*запитання 23*). Дві третини експертів вважають міру цієї залученості “низькою”. Серед тих, хто вже особисто прилучився до співпраці із зарубіжними колегами, найпоширенішими її формами вважають неформальні відносини із закордонними колегами (60% фахівців підтримують такі відносини кілька разів на рік), участь у міжнародних конференціях та семінарах (понад третину наших колег з міжнародним досвідом співпраці беруть в них участь кілька разів на рік), а також міжнародних дослідницьких проектах та робочих групах (понад 20% прилучених до міжнародного досвіду). Менш активною є практика публікацій у міжнародних наукових виданнях (лише 9% експертів друкують у них свої розвідки кілька разів на рік) (*запитання 24*). Щоправда, слабка залученість до міжнародної співпраці — це проблема не лише вітчизняної соціології, а й усіх суспільних наук країни. Понад те, видається, що вітчизняна соціологія, принаймні про це свідчить наш сучасний досвід участі у міжнародних та європейських дослідженнях, є нині лідером у міжнародній науковій співпраці серед решти вітчизняних соціальних наук. Хоча, звісно,

наявні можливості та перспективи такої співпраці ще не сповна використовуються і нами, соціологами.

Проблемами розвитку вітчизняної соціології є не лише “труднощі зростання” нашої науки, а й деякі суспільні чинники та обставини. Серед головних проблем, з якими стикається вітчизняна соціологія (*запитання 10*), експерти називають слабке фінансування з боку держави (58%) — причому симптоматичним є те, що негативні наслідки цього чинника куди помітніші, аніж роль слабого фінансування з боку приватного бізнесу (18%). Гальмівними чинниками, що їх зазначають наші респонденти, є дискредитація соціології непрофесійними та необ’єктивними дослідженнями (55%), відсутність запиту на соціологічні знання та інформацію з боку влади (55%), незатребуваність соціологічних знань та інформації в суспільстві (42%) та слабкий професійний рівень підготовки фахівців (21%). Натомість такі чинники, як комерціалізація соціології та власне організаційні проблеми, не є, на думку більшості експертів, визначальними, принаймні на тлі масиву попередніх.

Перспективи розвитку вітчизняної соціології

Попередню тезу про основну перепону розвитку соціології, пов’язану із недостатнім фінансуванням державою соціологічних досліджень, підтверджують і думки експертів у відповідях на запитання про найдієвіші чинники щодо її розвитку (*запитання 25*). Так, 65% експертів цілком слушно вважають цей чинник головним. Справді, будь-яка наука в будь-якому суспільстві навряд чи може бути ефективною без належного їй фінансування та уваги з боку держави чи приватного бізнесу. А соціологія в цьому контексті вельми чутлива і вразлива, адже об’єктивна і розвинена соціологічна наука потрібна демократичній владі в демократичному суспільстві для налагодження ефективного зворотного зв’язку між владою та суспільством. Самі соціологи свідомі щодо цієї ролі соціальної медіації й готові до цього, адже називають серед передумов розвитку соціології такі, як регулярне залучення владними інституціями соціологів для експертного вивчення суспільних проблем (44%), потребу владних інституцій в експертному соціологічному знанні й інформації (41%), а також розвиток соціологічної культури суспільства (45%). Серед інших дієвих чинників розвитку соціології експерти вказують на потребу в інтенсифікації співпраці вітчизняних соціологів із зарубіжними колегами (58%), підвищення рівня фахової підготовки майбутніх професійних соціологів (54%), популяризацію соціологами результатів своїх соціологічних досліджень у мас-медіа (28%), громадянську активність соціологів у публічній політиці (25%), активну позицію професійної соціологічної спільноти щодо порушення норм професійної етики (21%).

Серед власне наукових стратегій розвитку вітчизняної соціології (*запитання 26*) експерти здебільше розцінюють як “дуже перспективні” такі напрями, як вироблення власних сучасних теоретико-методологічних підходів, концепцій і теорій (74%) та міждисциплінарні дослідження на спільних з іншими гуманітарними науками тематичних і предметних теренах

(70%). Зазначу для порівняння, що шлях “запозичення та адаптації теоретико-методологічних підходів світової соціології до інтерпретацій нашої соціальної дійсності” вважає дуже перспективним лише третина експертів, п’ята частина експертів визнають дуже перспективною стратегією міждисциплінарні дослідження у співпраці з природничими науками, ще менше експертів вважають дуже перспективним “відродження історичних традицій вітчизняної соціології”. Зусилля в цих напрямках близько половини опитаних експертів оцінили радше як “відносно перспективні”.

Наостанок можна зазначити, що опитування експертів надало нам цінний досвід і, сподіваймося, актуальну інформацію щодо стану, проблем та перспектив розвитку нашої науки. Було використано й апробовано відносно доступні та недорогі засоби сучасної електронної комунікації, що за браку фінансування соціологічних досліджень забезпечує додаткові можливості для первинного збирання інформації з метою подальшого її аналізу та узагальнень. Ясна річ, будь-яке опитування має свої обмеження, а анкета — вади та недоліки. Утім, таке дослідження є чи не першою спробою соціологічної саморефлексії, якої потребує наша спільнота.

**1. Соціологія, на Вашу думку – це...
(оберіть не більш як 3 варіанти відповіді):**

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
суспільна наука	82
гуманітарна наука	42
об'єктивна наука	37
поєднання науки і ненауки	11
ідеологічна наука	10
філософська наука	7
інше	7

**2. Соціологія використовується насамперед з метою...
(оберіть не більш як 5 варіантів відповіді):**

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
вивчення суспільства	64
теоретичного пояснення соціальних проблем, конфліктів, суперечностей	53
вивчення соціальних уявлень та конструктів щодо суспільства	51
задоволення потреб різних суспільних груп у соціальній інформації	47
розв'язання соціальних проблем, конфліктів, суперечностей	30
викладання як загальноосвітньої дисципліни	27
здійснення відповідної професійної діяльності соціологами	27
формування публічної сфери суспільства, соціального світогляду та соціальної культури населення	27
задоволення потреб влади у соціальній інформації	20
маніпулювання суспільною свідомістю	19
застосування як соціальної технології та соціальної інженерії	16
легітимації наявного суспільного устрою	13
інше	6

3. Що, на Вашу думку, є основним предметом дослідження сучасної соціології? (оберіть не більш як 3 варіанти відповіді)

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
соціальна реальність	69
емпіричні дослідження та аналіз соціальних фактів стосовно суспільства	47
громадська думка про соціальну реальність	45
теоретичні інтерпретації щодо соціальної реальності	44
методи дослідження та способи пояснення соціальної реальності	38
інше	7

**4. На Ваш погляд, сучасна українська соціологія є...
(можливі кілька варіантів відповіді):**

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
наступницею радянської соціології	51
частиною розмаїтої світової соціології	42
запозиченою версією західноєвропейської та американської соціологій	35
наукою із власними національними та історичними традиціями розвитку	28
складовою європейської соціології	20
паралеллю російської соціології	16
важко сказати	6
інше	3

5. Ви вважаєте, що становлення української соціології...:

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
відбулося	41
наскільки відбулося, настільки й ні	38
не відбулося	11
важко сказати	10

**6. Соціологія існує у різних інституціональних сферах.
Позначте, будь ласка, Вашу причетність до наведених нижче сфер
(можливі кілька варіантів відповіді):**

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
викладання соціології у вищих навчальних закладах	78
науково-дослідницька діяльність в установах / організаціях з державним бюджетним фінансуванням	70
дослідницька діяльність у неурядових (неприбуткових) організаціях	35
дослідницька діяльність у комерційних структурах	31
інше	1

**7. Визначте, будь ласка, предметну сферу Вашої діяльності
(можливі кілька варіантів відповіді):**

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
спеціальні та галузеві соціології	72
соціальні структури та інститути	37
опитування громадської думки	34
методологія і методи соціологічних досліджень	31
електоральна соціологія, політичні рейтинги	28
історія та теорія соціології	28
маркетингові дослідження	17
інше	6

8. Профільна спеціальність “соціологія” з’явилася у системі вищої освіти на початку 1990-х років. З якою базовою спеціальністю Ви прийшли в соціологію?

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
соціально-гуманітарні науки (філософія, психологія, політологія, історія, економіка)	70
соціологія	20
фізико-математичні науки (фізика, математика, кібернетика)	9
природничі науки (біологія, хімія, медицина)	1

9. Які із суспільних функцій соціології є, на Вашу думку, найбільш запитуваними у сучасному українському суспільстві? (оберіть не більш як 3 варіанти відповіді)

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
освітньо-просвітницька	48
пізнання соціальної реальності	47
соціологічна експертиза та діагностика	45
сприяння розвитку громадянського суспільства	35
підготовка рекомендацій для практичної політики	32
соціальне прогнозування	21
нейтралізація негативних наслідків соціальних напружень і конфліктів	6
інше	10

10. Якими, на Ваш погляд, є основні проблеми, з якими сьогодні стикається вітчизняна соціологія? (оберіть не більш як 5 варіантів відповіді)

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
слабке фінансування з боку держави	58
дискредитація соціології непрофесійними та необ’єктивними дослідженнями	55
незапитуваність соціологічних знань та інформації владою	55
незапитуваність соціологічних знань та інформації у суспільстві	42
недостатній зв’язок та комунікація поміж соціологічними центрами та фахівцями за межами країни	31
недостатній рівень розвитку вітчизняної соціологічної теорії	27
слабкий професійний рівень підготовки фахівців	21
слабке фінансування з боку приватного бізнесу	18
невідповідність соціологічної практики світовим стандартам	17
недостатній зв’язок та комунікація поміж соціологічними центрами та фахівцями всередині країни	16
низька довіра до результатів соціологічних опитувань	13
низький престиж професійної діяльності у сфері соціології	13
комерціалізація соціології	11
організаційні проблеми	11
інше	6

11. Як Ви оцінюєте загалом рівень розвитку соціології в нашій країні?

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
достатньо високий	10
середній	68
низький	23
важко сказати	0

12. Як Ви оцінюєте рівень розвитку соціології в нашій країні за окремими сферами та напрямками? (%)

<i>Сфери та напрями соціології</i>	<i>Достатньо високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>	<i>Важко сказати</i>
теоретична соціологія	10	50	34	6
історія соціології	26	52	15	7
емпірична соціологія	23	57	17	3
галузеві та спеціальні соціології	15	58	23	4
прикладні дослідження	18	55	21	6
соціологічна експертиза та діагностика	1	25	59	15
методологія і методи соціологічних досліджень	20	53	24	4
соціологічна технологія та інженерія	2	22	51	25
електоральна соціологія, політичні рейтинги	51	39	9	1
маркетингові дослідження	23	59	7	10
методика викладання соціології	13	49	27	11

13. Чи існує, на Вашу думку, нерівномірність розподілу дослідницької уваги між теоретичними та емпіричними дослідженнями?

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
так, у бік домінації теоретичних досліджень	14
так, у бік домінації емпіричних досліджень	58
ні, не існує	9
важко сказати	17
інше	3

14. Чи існує, на Вашу думку, нерівномірність розподілу ресурсів (кадрових, фінансових, організаційних тощо) між теоретичними та емпіричними дослідженнями?

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
так, у бік домінації теоретичних досліджень	7
так, у бік домінації емпіричних досліджень	56
ні, не існує	13
важко сказати	23
інше	1

15. Оцініть важливість різних дослідницьких сфер для перспектив розвитку вітчизняної соціології (%):

<i>Дослідницька сфера</i>	<i>Дуже важливо</i>	<i>Відносно важливо</i>	<i>Не дуже важливо</i>
методологія і методи соціологічних досліджень	88	12	0
соціологічна теорія	84	16	0
спеціальні та галузеві соціології	68	29	3
історія соціології	45	49	6
опитування громадської думки	39	52	9
маркетингові дослідження товарів та послуг	21	52	27
електоральна соціологія, політичні рейтинги	19	67	15

16. Якою мірою наведені нижче чинники визначають привабливість різних дослідницьких сфер соціології? (%)

<i>Чинники</i>	<i>Великою мірою</i>	<i>Середньою мірою</i>	<i>Малою мірою</i>
дослідницький інтерес	77	20	3
фінансування	69	26	6
наявний кадровий потенціал	43	42	15
матеріально-організаційна база	22	54	24
наукові школи та традиції	46	32	22
соціальний запит суспільства	36	36	28
запит владних інституцій	29	35	35
тенденції розвитку світової соціології	25	45	30
суспільне визнання та престиж	25	31	44

17. Які теоретико-методологічні орієнтації визначають, на Вашу думку, сучасний розвиток вітчизняної соціології? (оберіть не більш як 3 варіанти відповіді)

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
структурний функціоналізм	70
постмодерні підходи	43
теорії конфлікту	32
марксизм	31
феноменологічна соціологія	24
гендерний аналіз	18
біхевіоризм	10
символічний інтеракціонізм	9
критична теорія	6
інше	10

18. Які методи досліджень переважають, на Вашу думку, у вітчизняній соціології?

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
кількісні методи	89
якісні методи	2
однаковою мірою	8
інше	2

19. Існують різні способи трансляції знання. Які з них є найефективнішими для сфери соціології, в якій Ви працюєте? (%)

<i>Способи трансляції знання</i>	<i>Дуже ефективно</i>	<i>Відносно ефективно</i>	<i>Мало-ефективно</i>
спеціалізована освіта	37	56	7
передання та засвоєння знань у процесі професійної діяльності	65	32	3
передання та засвоєння знань через безпосередню комунікацію з провідними фахівцями (майстрами) своєї справи	78	16	7
отримання знань шляхом самоосвіти — читання спеціалізованої літератури	50	36	14
отримання знань шляхом відвідування лекцій та майстер-класів	38	54	9
отримання знань та інформації через використання інформаційних мереж Інтернету	32	56	11

20. Наскільки Ви погоджуєтесь з наступними судженнями? (%)

<i>Судження</i>	<i>Повністю не погоджуюсь</i>	<i>Радше не погоджуюсь</i>	<i>Радше погоджуюсь</i>	<i>Повністю погоджуюсь</i>	<i>Важко відповісти</i>
Соціологія не допускає “позанаукового” знання в його художніх, оцінних та повсякденних формах	16	43	26	10	6
Теорії потребують всебічного емпіричного підтвердження, без якого вони залишаються лише припущеннями	6	19	34	41	0
Мультипарадигмальність та теоретичний плюралізм не означають рівного права на існування взаємовиключних концептів — або один із них, або обидва є хибними	24	35	18	13	10
Розширення міждисциплінарних контактів не тотожне розмиттю дисциплінарних меж соціології, яка має власні теоретико-методологічні основи	6	10	20	55	9

21. Чи існують, на Вашу думку, в нашій країні соціологічні школи?

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
так	58
ні	23
важко сказати	17
інше	3

22. Які форми презентації результатів Ваших досліджень, поряд із науковими публікаціями, Ви застосовуєте? (%)

<i>Форми презентації</i>	<i>Іноді</i>	<i>Часто</i>	<i>Постійно</i>
публікації або виступи в мас-медіа	38	41	21
участь та презентація результатів досліджень на конференціях та семінарах	26	40	34
підготовка аналітичних матеріалів для органів державної влади та управління	64	22	13
підготовка аналітичних матеріалів для комерційних структур	76	10	14
безпосереднє неформальне обговорення з колегами	15	35	51

23. Оцініть, будь ласка, міру залученості вітчизняної соціології в цілому до світової соціологічної науки:

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
висока	1
середня	31
низька	68

24. Якщо Ви особисто залучені у міжнародну соціологічну співпрацю, то в яких формах це відбувається? (%)

<i>Форми наукової співпраці</i>	<i>Кілька разів на рік</i>	<i>Один раз на рік</i>	<i>Один раз на 1–3 роки</i>	<i>Рідше</i>
участь в міжнародних конференціях та семінарах	35	27	20	18
участь в міжнародних дослідницьких проєктах та робочих групах	21	16	26	36
публікації в міжнародних виданнях (колективні монографії, професійні збірки та журнали)	9	20	29	42
неформальні стосунки із закордонними колегами	60	16	8	16

25. Які чинники, на Вашу думку, є найбільш дієвими для розвитку вітчизняної соціології?

<i>Чинники</i>	<i>%</i>
належне фінансування досліджень державою	65
інтенсифікація співпраці вітчизняних соціологів із закордонними колегами	58
підвищення рівня фахової підготовки майбутніх професійних соціологів	54
розвиток соціологічної культури суспільства	45
регулярне залучення владними інституціями соціологів для експертного вивчення суспільних проблем	44
потреба владних інституцій в експертному соціологічному знанні та інформації	41
популяризація соціологами результатів своїх соціологічних досліджень у мас-медіа	28
громадянська активність соціологів у публічній політиці	25
належне фінансування досліджень приватним сектором	25
активна позиція професійного соціологічного товариства щодо порушення норм професійної етики	21
вдосконалення та дотримання законодавчого забезпечення розвитку соціології	18
формування конкурентних умов діяльності соціологічних центрів	13
збільшення обсягу та зростання професійного рівня фахових видань	13
інше	4

26. Якою мірою перспективними, на Вашу думку, є ті чи інші стратегії розвитку соціологічної науки в Україні? (%)

<i>Стратегії розвитку науки</i>	<i>Дуже перспективно</i>	<i>Відносно перспективно</i>	<i>Не перспективно</i>
відродження історичних традицій вітчизняної соціології	15	51	34
вироблення власних сучасних теоретико-методологічних підходів, концепцій і теорій	74	20	6
запозичення та адаптація теоретико-методологічних підходів світової соціології до інтерпретацій нашої соціальної дійсності	35	59	6
міждисциплінарні дослідження з іншими гуманітарними науками	70	28	1
міждисциплінарні дослідження з природничими науками	20	50	30

27. Чи вважаєте Ви, що в Україні сформувалося професійне соціологічне співтовариство?

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
так	70
ні	10
важко сказати	18
інше	1

28. Оцініть, будь ласка, роль САУ у формуванні соціологічного співтовариства у країні

<i>Варіанти</i>	<i>%</i>
значна	38
не досить значна	51
незначна	10
важко сказати	1